

Vývinové poruchy jazykových a poznávacích schopností

HULME, Ch., SNOWLING, M.J. *Developmental Disorders of Language Learning and Cognition*.
Chichester : Wiley-Blackwell, 2009. 448 s. ISBN 9780631206125.

Kniha „Vývinové poruchy jazykových a poznávacích schopností“ od autorov Charlesa Hulma a Margaret Snowlingovej je dielo postavené na rozsiahlych vedomostiach a mnohoročnej výskumnej práci autorov s danou problematikou. Charles Hulme je profesorom na Univerzite v Yorku, v súčasnosti je hlavným predmetom jeho záujmu najmä vývin čítania a jazykových schopností u detí. Výskumne a publikačne rozpracoval širokú škálu vývinových porúch u detí – špecificky narušený vývin reči, ADHD, vývinové poruchy učenia, autizmus a iné. Margaret Snowlingová je atestovaná klinická psychologička, rovnako je profesorkou psychológie na Univerzite v Yorku. Výskumne sa špecializuje najmä na existujúce prepojenie medzi hovorenou a písanou rečou s dôrazom na vývinové poruchy reči a čítania. Kredit oboch autorov napovedá, že ide o knihu, ktorá stojí za zmienku.

Publikácia je zrozumiteľne rozčlenená do ucelených deviatich tematických kapitol. Kým predmetom prvej (Porozumenie vývinovým poruchám poznávania) a poslednej (Porozumenie vývinovým poruchám poznávania: Pokrok a vyhliadky) kapitoly je otázka vývinových porúch vo všeobecnosti, zvyšných sedem kapitol je venovaných kon-

krétnym vývinovým poruchám: Porucha čítania I. – Vývinová dyslexia, Porucha čítania II. – Narušené čítanie s porozumením, Špecificky narušený vývin reči, Porucha matematických schopností, Vývinová porucha koordinácie (dyspraxia), Porucha pozornosti spojená s hyperaktivitou, Autizmus.

Obsahom prvej kapitoly je okrem iného zdôvodnenie autorov, prečo sa rozhodli v publikácii venovať práve menovaným vývinovým poruchám. Ďalej je v nej objasnený aj nezasvätenému čitateľovi princíp „kognitívneho“ nazerania na vznik a vývin/formovanie vývinových porúch. Teoretické východiská sú sprístupnené širšej verejnosti jednak konkrétnymi kauzistikami a jednak prehľadnými nákresmi a schémami. Ponúka taktiež stručný diskurz do metodológie kognitívneho výskumu, čím čitateľovi pomáha lepšie pochopiť a spracovať informácie sprostredkované na nasledujúcich riadkoch, keďže v každej kapitole prináša aktualizovanú prehľadovú štúdiu kognitívnych výskumov realizovaných na poli tej ktorej vývinovej poruchy. V poslednej kapitole naopak autori sumarizujú a načrtávajú perspektívy ako i riziká a obmedzenia kognitívneho prístupu k diagnostike a terapii vývinových porúch.

Napriek vysokej odbornosti textu tento zostáva čitateľný, autori sa snažia zaujať pozornosť čitateľa a ilustrovať fakty schémami a obrázkami. V rámci knihy je každej vývinovej poruche venovaný porovnateľný priestor, najucelenejšie informácie a najkomplexnejší pohľad však kniha prináša práve o poruchách, ktoré sú aktuálne dominantným predmetom záujmu autorov – a to o poruchách čítania a špecificky narušenom vývine reči. Zaujímajú nielen kognitívny, ale predovšetkým jazykový prístup k etiológii vývinových porúch učenia (dyslexie). O možnom vizuopercepčnom deficite v etiológii dyslexie, ktorý má v našich reáliách silnú tradíciu, sa zmieňujú, ale keďže výskumne je zatiaľ nedostatočne podložený (Joshi, 2003; Aaron, 2003), rozsiahlejšie tento prístup nerozpracúvajú. Keďže v súčasnosti beží na poli výskumu porúch čítania a prediktorov gramotnosti pomerne rozsiahly výskum, praktik často nemá čas ani možnosť (prístupy k databázam) sledovať komplexne prebiehajúci výskum. Z tohto pohľadu vnímam predkladanú publikáciu ako veľmi užitočnú, pretože najnovšie výskumné zistenia zhŕňa a sumarizuje a predkladá ich čitateľovi v ucelenej podobe, bez nutnosti informácie vyhľadávať a prehrýzať sa výskumnými štúdiami, čo je síce zaujímavé, ale nesporne veľmi časovo náročné.

V ďalšej časti autori sumarizujú a zasvätené popisujú výskumy venované otázke špecificky narušeného vývinu reči (vývinová dysfázia). Informácie sprostredkované v tejto kapitole sú obzvlášť zaujímavé a prínosné pre psychologov

a logopédov, keďže na Slovensku zostáva stále diagnostika vývinovej dysfázie prevažne doménou psychologov. V prípade, že sa zainteresovaní odborníci rozhodnú siahnuť po recenzovanej publikácii, mali by počítať s tým, že uvádzané výskumy sú realizované prevažne v anglosaskom jazykovom prostredí, čím sa stáva použiteľnosť ich výstupov v našom jazykovom systéme obmedzená.

Ako psychologička pracujúca v praxi som ocenila predovšetkým kapitoly venujúce sa vývinovej poruche koordinácie (dyspraxie) a poruche pozornosti spojenjej s hyperaktivitou. Na našom trhu je dostupnej len málo literatúry, ktorá sa širšie venuje otázke dyspraxie. Pokiaľ viem, tak žiadna z nich neprináša aktuálne výskumné zistenia z oblasti motorického vývinu a jeho porúch. Rovnako diagnostik v praxi na Slovensku tápa, pretože nie sú dostupné štandardizované komplexnejšie nástroje na diagnostiku porúch hrubej motoriky, jemnej motoriky a poruchy koordinácie. Diagnostika je položená predovšetkým na klinickej skúsenosti, čo značne znevýhodňuje začínajúcich odborníkov. V kapitolách o dyspraxii a ADHD publikácia prináša cenné informácie, ktoré uľahčujú diagnostiku, a rovnako obsahuje niekoľko zaujímavých internetových odkazov na stránky s dostupnými materiálmi.

Ocenila som i kapitolu venovanú poruchám matematických schopností. I keď výskum matematických schopností pri dysfunkciách má na Slovensku tradíciu siahajúcu k často citovanému L. Koščovi (1972), v ktorého šľapajách dodnes

pokračujú nasledovníci, stále je na trhu dostupných pomerne málo pôvodných publikácií venovaných tejto problematike. Podobne ako vo vyššie menovaných kapitolách, autori v stati zhŕňajú zistenia získané aktuálnym výskumom kognitívnych funkcií pri poruchách matematických schopností. Ako diagnostické kritérium pre poruchy matematických schopností uvádzajú v súlade s DSM-IV diskrepančnú definíciu. Niektorí autori (Morgan et al., 2009) však považujú toto kritérium za nepostačujúce a odporúčajú pri diagnostike zohľadňovať i výkonové kritérium (napr. výkon pod 10. percentilom v štandardizovanom teste matematických schopností) či kritérium pretrvávania ťažkostí v čase, napr. prístup účinku intervencie (response to intervention) (Fuchs et al., 2005). V časti venovanej vývinu matematických schopností a ich prekursorov mi chýbala zmienka o Piagetovi a vývine logických operácií, ktorý je na poli kognitívnej psychológie už klasikom. Stále, i keď v menšej miere, prebiehajú i v súčasnosti výskumy, ktoré overujú vzťahy medzi operáciami, ako ich definoval Piaget, a matematickými schopnosťami (pozri napr. Pasnak et al., 2006, Stock, Desoete, Royeyers, 2010).

Kognitívny výskum na poli autizmu nepriniesol jednoznačnejšiu a komplexnejšiu teóriu vysvetľujúcu túto vývinovú poruchu. Tým, že výskumné zistenia sú značne heterogénne, rovnakým dojmom

pôsobia informácie sumarizované v kapitole venujúcej sa autizmu. Preto ich považujem za informácie s najmenším dosahom do praxe spomedzi všetkých spomínaných tém. Autori pripúšťajú limity „kognitívneho“ nazerania na poruchy autistického spektra a v závere kapitoly načrtávajú možný smer ďalších výskumov mapujúcich i „nekognitívne“ faktory.

Hlavným cieľom odborného zväzku je predovšetkým sprostredkovať informácie, pri čítaní je nezanedbateľné, nakoľko autor dokáže čitateľa zaujať a udržať jeho pozornosť. Napriek pomerne náročnému textu sa autorom podarilo predložiť odborné fakty tak, aby boli zrozumiteľné a pochopiteľné. Je to kniha napísaná skôr pre odbornú verejnosť, ktorá už disponuje základnými poznatkami. Zachovanie jednotnej štruktúry textu v každej kapitole venujúcej sa konkrétnej vývinovej poruche umožňuje čitateľovi lepšiu orientáciu v texte.

Publikácia svojim zameraním i obsahom oslovuje širšie spektrum čitateľov, je cenná pre výskumných pracovníkov – zhŕňa poznatky, je zdrojom množstva odkazov na literatúru a citácií. Užitočná je i pre odborníkov pracujúcich v praxi – psychológov, logopédov, špeciálnych pedagógov, ktorí v nej nájdu množstvo námetov, ktoré možno využiť pri práci. Napokon je prínosom i pre študentov, ktorí majú záujem lepšie porozumieť problematike vývinových porúch.

POUŽITÁ LITERATÚRA

AARON, P. G. Guest editor's introduction: Misconceptions about the assessment and diagnosis of reading disability. *Reading Psychology*, 2003, vol. 24, no. 3, s. 217–221. ISSN 1521-0685.

-
- FUCHS, L. S., COMPTON, D.L., FUCHS, D. et al. Responsiveness to intervention: preventing and identifying mathematics disability. *Teaching Exceptional Children*. 2005, vol. 37, no. 4, s. 60–63. ISSN 0040-0599.
- MORGAN, P. L., FARKAS, G., WU, Q. Five-year growth trajectories of kindergarten children with learning difficulties in mathematics. *Journal of Learning Disabilities*. 2009, vol. 42, no. 4, s. 306–321. ISSN 0022-2194.
- PASNAK, R., GREENE, M. S., FERGUSON, E. O., LEVIT, K. Applying principles of development to help at-risk preschoolers develop numeracy. *Journal of Psychology*. 2006, vol. 140, no. 2, s. 155–173. ISSN 0022-3980.
- STOCK, P., DESOETE, A., ROEYERS, H. Detecting children with arithmetic disabilities from kindergarten: evidence from a 3-year longitudinal study on the role of preparatory arithmetic abilities. *Journal of Learning Disabilities*. 2010, vol. 43, no. 3, s. 250–268. ISSN 0022-2194.

Jana Antalíková